

KURT KANUNU ve ZİYAN

Alper Duman

May 2012

“Bugün güçlü olduğumuzda, bizi kendi gücümüzden koruyacak bir anayasal kural, yarın zayıf düştüğümüzde bizi başkalarının haksızlığından da korur.”
Abdullah Gül

1 Giriş

Yeni mikro temelli ekonomi-politik perspektifinin ana eksenlerinden birini yukarıda alıntılanan fikir oluşturur. Daron Acemoğlu ve arkadaşlarının büyük bir katkı verdiği bu perspektif aslında politik ve ekonomik kurumların dinamik bir dengesine dayanıyor. Aktörler iki veya daha fazla olabilir; örneğin orta sınıf ve yoksullar. Eğer orta sınıf (küçük burjuvazi) iktidarı elinde tutuyorsa politik kurumları daha demokratikleştirme ya da otoriterleştirme kararını bazı parametrelere bakarak verir. Bu parametreler orta sınıftan yoksulluğa düşme riski, yoksulların kollektif eylem yapabilme kapasitesi, yoksulları ezmenin maliyeti güncel rant ve yoksullar iktidar olunca gelecekteki gelir gibi parametrelerdir. Küçük burjuvazi ve yoksullar yanında bir de zengin elitler varsa bu parametlerin politik ve kurumsal denge dinamiklerini etkileme uzamı da değişiklik gösterebilir. Örneğin, orta sınıf yoksulları ezerken büyük bir maliyet üstlenmek zorunda kalırsa zengin elitler karşısında güçsüz duruma düşebilir ve elindeki ranttan da olabilir.

Orta sınıfın olmadığı ya da henüz olgunlaşmadığı toplumlarda sadece elitler ve yoksullar bulunabilir. Yoksulların ezilme maliyetinin çok düşük olduğu durumlarda dinamik farklı elit gruplar arasında gelişir. Örneğin, Robert Brenner İngiliz burjuvazisinin iktidara ortak olma sürecini anlattığı enfes eseri *Merchants and Revolution*’da yükselen yeni elit grubun (tüccarların, özellikle de uluslararası ticaret erbabının) kral ve aristokrasiden müteşekkil eski elitlere karşı nasıl uzun erimli bir mücadele sonucunda zafere eriştiğini anlatır. Orta sınıf ancak 19. yüzyılda ortaya çıkacaktır.

İngiltere’yi belki iki yüzyıl geriden takip eden Osmanlı İmparatorluğu’nun mirasçısı Türkiye Cumhuriyetinde Acemoğlu v.d. (2012)’in kuramsallaştırdığı kurumsal dengenin ortaya çıkamayışı (ya da aksak bir şekilde çıkışı) pek de şaşırtıcı değildir aslında. TCBM’nin kuruluş yıllarından 2000’li yıllara giden sürecin başı ve sonunda bu kırılgan dengenin peşinde olacağız bu çalışmamızda. Yolculuğumuzda ışık tutacak iki ana metin olacak. Kemal Tahir’in *Kurt Kanunu* ve Hakan Günday’ın *Ziyan*’ı. İlki İttihat ve Terakki ile hesaplaşarak otoriter modernizme evrilen bir rejimi (Toprak 2004), ikincisi ise 21. yüzyılın eşğinde vatandaşlarının bir bölümüyle (Kürtlerle) neredeyse iç savaş yaşayan ”yolsuz bir rejimi” anlatır. Her iki romanı ilişkilendiren ana karakter Ziya Hurşit gibi sembolik bir isimdir. Ziya Hurşit, Kemal Tahir’e göre dengesiz ama korkusuz bir ”komitacı”; Hakan Günday’a göreyse romantik bir entellektüeldir.

Bu iki romanda dinamikler iki farklı düzlemde hayata geçmektedir. Kurt Kanunu’nda elitler arası bir güç paylaşımı yerinde tasfiye ve otoriterleşme, Ziyan’da ise elitlerin hegemonyasındaki orta sınıf ve yoksullarla yoksullardan bir başka grubun arasındaki çatışma resmedilmektedir. İkincisinde devletin ideolojik aygıtlarından en disiplinlisi olan ordu ve askerlik kurumu üzerinden gençlerin nasıl ’dondurulduğu” da anlatılmaktadır. Acemoğlu v.d.(2012) hem elit gruplar arasında hem de elitlerle yoksullar arasında yapılacak bir toplumsal anlaşmayla güvence altına alınan ”hukuk üstünlüğü” ve mülkiyet hakkı sayesinde ekonomik gelişmenin sağlanacağı; bunun da politik kurumların daha da demokratikleştirilmesi için uygun bir zemin hazırlayacağını iddia etmektedir. Türkiye, cumhuriyetin kuruluş yıllarında birinci, 2. dünya savaşından sonra da ikinci toplumsal sözleşme ve dolayısıyla demokratikleşme şansını kaçırmıştır.

2 Kurt Kanunda Düşeni Yerler

Türkiye Cumhuriyeti için kurucu güç olan askeri-bürokratik ve eşraf koalisyonu tipik bir küçük burjuva topluluğu sayılabilir. Az sayıda eliti barındırsa da bu grubun akranları ve rakipleri eski İttihat ve Terakki üyeleridir. Rejimi kurup korurken elitlere bulaşmadan ve yoksulları isyana teşvik edecek kadar ezmeden bir çıkar yol bulmak kolay değildir. Çözüm gayrimüslimler üzerinden ”accumulation by dispossession” yapmaktır.

Sarı Paşa diye bilinen Mustafa Kemal’in kalbinde İngiltere’deki kadar olmasa da siyasal gücün tabana yayıldığı bir rejim olabilir. Ancak bu tür bir rejimin maddi temelleri mevcut değildir. İktidardakiler için yoksulları ezmenin maliyeti düşük, aşağı yönlü toplumsal geçişkenlik sıfıra yakın ve demokrasinin

uzun dönemli getirisi eğitimsiz, verimsiz ve sanayisiz bir ekonomi için oldukça düşüktür. İktidar mücadelesi için rakip görülenler eski elitler (İttihat ve Terakki mensupları ve saraylılar) ve büyük toprak/sermaye sahipleri olarak belirlenebilir. Kara Kemal her iki rakip kümesinin kesişiminde merkezi bir role sahiptir. İstanbul tüccar ve eşrafının örgütleyicisi olmasının yanında sahibi/yöneticisi olduğu onlarca şirkete de hükmetmektedir.¹ Üstelik "Memleketin bellibaşlı varlıkları*", bugünkü durumlarına, şu ya da bu yoldan eski iâşe Nazırı Kara Kemal Beyin yardımıyla gelmişlerdi. Ayrıca bütün esnaf dernekleri, Halk Partisi'nin aralıksız gayretlerine rağmen hala avucunun içindeydi." (s. 55)

Kurucu Cumhuriyet elitlerinin "demokrasi ideali" varsa da bu belki bir yüzyıl sonrası için tasarlanmış, kapitalist gelişmenin belli bir eşiği geçmesi durumunda yürürülüğe konulacak bir projedir. Kapitalist gelişme için de ilkel birikim meşru görülmelidir. Bölüşüm ilişkilerinde pürüz çıkarabilecek olanlar ortadan kaldırılabilir. Rumların, Ermenilerin ve diğer gayrimüslimlerin varlıklarına el konularak siyasiler ve siyasilere yakın yerel ilerigelenler arasında paylaşılmıştır. Bunun ötesinde Kurtuluş Savaşı sırasında halktan aynı olarak toplanan ve makbuz karşığı sonradan geri ödeme sözü verilen malların da iç edildiği; makbuzların değersiz olduğu anlaşılmıştır. Bu gibi meseleleri TCMB'ye getiren 2. grup mebusları rejim için (daha doğrusu sermaye birikimi ve kapitalist gelişme için) tehdit haline gelmişlerdir.

Aslında hem Sarı Kemal hem de Kara Kemal bir yanılsama içindedir. Kendi "milli burjuvazisini", kapitalistini yaratma yanılsamasıdır bu. Kemal Tahir Pavrus efendinin ağzından bu yanılsamayı anlatır: "[burjuvalar] isterler ki, devlet her işi bunların yerine yapsın, bütün tehlikeleri ortadan kaldırsın, zararlarını da gerektiğinde yüklensin! Bunlara salt kürekle para toplamak kalsın... Topladıklarını da yeniden yatırmayı kendilerinden hiç kimse istemesin. Kazansınlar, kazandıklarını saklasınlar, taşta toprağa gömsünler, hatta yabancı ülkeler bankalarına kaçırsınlar." (s. 101).

Palazlanan ve DNA'larına rant üzerinden kolay para kazanma geni hakim olan milli burjuvazi kurucu elitleri uluslararası sermayenin de yardımıyla alt etmiş ve egemenliğin millete geçme olasılığını ortadan kaldırmışlardır. Gerektiğinde derin devlet (komita ve gladio geleneği) gerektiğinde de gazete ilanlarıyla (TUSİAD'ın Ecevit'e karşı verdiği) toplumsal taleplerin siyasi ku-

¹Kara Kemal Bey'in kurduğu bazı şirketler: Milli Ticaret Türk Anonim Şirketi, Milli İthalat-Kantariye Türk Anonim Şirketi, Milli Mahsulat Türk Anonim Şirketi, Zeytinyağı Türk Ticaret Şirketi, Milli Mensucat Şirketi, Mili Ekmekçiler Şirketi. Dahası Milli İktisat Bankası'nın yönetim kurulunda yer alan isimlerin de Kara Kemal Bey'e sadık oldukları bilinmektedir.

rumları demokratikleştirmesine set çekmişlerdir.

Formel sektörün (memurlar ve sendikalı çalışanlar) bir bölümünü kısmen içine alan bir birikim rejimi tıkanmış ve 12 Eylül'den itibaren toplumsal sözleşme niyetinden dahi vazgeçilmiştir.

3 Uluslararası Sermaye: Kasıt mı Kısıt mı?

Kara Kemal neden yenilmeye ve tasfiye edilmeye mahkum olduklarını Abdülkerim Bey'e açıklarken şöyle demektedir: "Bitürlü kabullenmek istemiyor, 1908'den hemen sonra, Manastır'daki İngiliz cuntasının karşısına Selanik'in Alaman cuntası olarak çıktığımız anda yenik düştüğümüzü...Bugün de yenilginin sürüp gittiğini..." (s. 43-44).

4 Weber mi Nietzsche mi?

Hakan Günday kadar Kemal Tahir de Mustafa Kemal'de cisimleşen "karizmatik" liderin milletin egemenliği önünde engel olacağını düşünüyordu. İzmir'e hareket eden ve Bandırma'da konaklayan Gazi için gazetelerde yazılan haberlerde "Bandırma karşılayıcılardan yaşlı kadın ve erkeklerin el -daha korkuncu- AYAK öptükleri yazılıydı" (s. 74) diye uyarır Kemal Tahir. Kulluk bitmemiştir.

Kulluğun olduğu yerde keyfilik rahatça hüküm sürebilir. Kemal Tahir, Kara Kemal Bey'in ağzından önemli bir gerçeğe dikkat çekmektedir. Şeyh Sait ayaklanması yüzünden kurulan İstiklal Mahkemeleri'nin çalışma süresi 7 Mart 1927'ye kadar uzatılmıştır. Halbuki bu kararın alındığı 18 Mayıs 1926 tarihinde ayaklanmanın bastırılması üzerinden on üç ay üç gün geçmiştir. (s. 77-78)

Ziya Hurşit'in isyan ettiği "riyakarlık" ve keyfilik hem elitler arasında hem yoksullar arasında yaygındır. Riyakarların toplumsal sözleşmeye ve hukuk üstünlüğüne bağlı kalmayacaklarından şüphelenmek son derece meşrudur. Dolayısıyla iki önemli parametre dinamik dengenin oluşmasına engeldir. Bir, yarın bu yoksullar iktidara gelirse elitleri asabilirler. Bu olasılık güç paylaşımını zorlaştırır. İki, rakip elit grupla ortaklaşa iktidar paylaşımına gidilemez çünkü bir süre sonra rakip elitler yoksulların desteğini satın alarak iktidardaki elitleri devirebilirler.

"İlçe halkı, Türkiye Cumhuriyeti'ne dahil edilmiş gibi yaşıyor ve bizi bir işgal ordusunun askerleri olarak görüyordu ² " (Ziyan, s. 47)

²Hakan Günday bir söyleşide ülkenin Batı ve Doğu diye ikiye ayrıldığını ve bu iki tarafta yaşayanların birbirlerine alacaklı gözüyle baktıklarını ifade etmektedir. 'Bunun

5 Sonuç

Kurumsal dengenin evrimleşmesinde üç yol vardır. (1) küçük değişikliklerin belli bir eşiği aşmasıyla, adem-i merkezi stratejilerin değişmesi (2) güçlü bir meta otoritenin (devletin) oyunun kurallarını zorla değiştirmesi ve bu değişikliğin arkasında durabilecek kapasitede olması (3) bu iki yolun eklenmiş hali.

bana elektrik borcu var', 'Adam gibi okul borcu var', diğeri de 'bunun da bana vakasız bir kaldırım borcu var', 'suç işlememe borcu var', 'gecekondü borcu var' diyor. Dolayısıyla birbirlerine alacaklı gibi bakıyorlar. <http://www.ntvmsnbc.com/id/25000248/page/2/>